

גופך הוא מבצרו : מיתוסים ואגדות על נשים בתוך תיבות ונשים בתוך חומות

ורד טוהר

תקציר

מיתוסים, מעשיות ואגדות רבות מעצבים בעלילה סמיכות בין נשים לבין תיבות, ובמיוחד נשים המוכנסות לתוך תיבות. מטרת ההכנסה לתיבה היא הסתרה, לעתים כדי להגן על האישה, ולעתים כדי למנוע ממנה לקחת חלק במעגל החיים. בהמשך מיסדו הפסיכואנליזה הפרוידיאנית והיונגיאנית את הקשר הקונוטטיבי בין גוף האישה לבין תיבה. וריאציה נוספת, קיצונית ומזעזעת, מספרת על אישה המוכנסת על-ידי בנאים לתוך חומה כדי לשמור שלא תתמוטט. בווריאציה סיפורית זו מובאת עד אבסורד הפנטסיה של השליטה הגברית בגוף הנשי והחפצתו. במאמר זה אדגים מסורות סיפוריות שונות על האישה בתיבה ועל האישה בחומה, כששני המוטיבים מתבררים כמשלימים זה את זה ומבטאים שתי צורות שונות של מיתוס זהה.

מילות מפתח : הגוף הנשי, סיפור עממי, תיבה, הסתרה

בספר בראשית בפרק י"ב מצוי אחד הסיפורים המרתקים והשנויים במחלוקת שנקשרו בשמו של אברהם אבינו. הסיפור מספר על רעב המתחולל בארץ שבעטיו נאלץ אברהם לרדת עם שרה אשתו למצריים. אברהם מבקש משרה לומר למצרים שהיא אחותו כדי שהוא לא ייפגע, ואכן המצרים מהללים את יופיה של שרה והיא מובאת לבית פרעה הלוקחה כאשתו. לאברהם ניתן רכוש רב בעבורה. בעקבות זאת, על שלקח את שרה, מנגע ה' את פרעה בנגעים. פרעה נוזף באברהם על שלא אמר לו ששרה היא אשתו, והוא משלח ממצריים את בני הזוג על רכושם.¹

סיפור זה זכה לגרסאות, עיבודים ופרשנויות רבות, הן ביהדות והן בנצרות ובאסלאם. אחת הגרסאות המוקדמות המעניינות שלפנינו היא זו של מדרש בראשית רבה. מבחינה נרטולוגית ייחודיותה של הגרסה בכך שהיא לא עוקבת במדויק אחר הסיפור המקראי, אלא המחבר האנונימי הרשה לעצמו להוסיף ואף להשמיט התרחשויות מן העלילה המקורית שנמצאת בתנ"ך.

הוספה או השמטה של אפיזודות ביחס למקור קדום הן תמיד נושא לדיון וחשיבה, ובמיוחד בסיפור מאתגר כמו סיפורנו, מפני שהשינויים הללו מצביעים על חלל הרמנויטי השואף להתמלא מסיבות שונות: אי נחת, סקרנות או אף ביקורת. הסיפור המקראי על אברהם עשוי לעורר אי נחת בקרב הקוראים, מכיוון שהוא מציג את אברהם באור בעייתי.²

במדרש בראשית רבה, לעומת זאת, מושמטת הבקשה הבעייתית של אברהם "למען ייטב לי בעבורך". דומה שמשמעות ההשמטה היא ברורה ונועדה להאיר את אברהם באור חיובי יותר ממה שמצטייר מתוך פשוטו של מקרא. במקום זה נכתב במדרש שאברהם מכניס את שרה לתוך תיבה כדי שלא תתגלה על-ידי המצרים: "ושרה היכן היתה? נתנה בתיבה ונעל בפניה", אולם תכניתו נכשלת והיא מתגלה על-ידי המוכסים במעבר הגבול ומובאת לפני פרעה.³

¹ "וַיְהִי רָעַב בְּאֶרֶץ מִצְרָיִם וַיֵּרָד אַבְרָם מִצְרָיִם לְגוֹר שֵׁם פִּיכָד הָרֹעֵב בְּאֶרֶץ: וַיְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹאֵ מִצְרָיִם וַיֹּאמֶר אֶל־שָׂרִי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה־נָא יַדְעֵתִי כִּי אִשָּׁה וּפְתִמְרָאָה אֶת: וְהִנֵּה כִּי־יִרְאוּ אֹתָךְ הַמִּצְרִיִּים וַאֲמָרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֵתָךְ יַחֲיוּ: אִמְרִי־נָא אֲחֹתִי אֶת לְמַעַן יִיטְבְּלִי בְּעַבְדְּךָ וְחִיתָהּ נַפְשִׁי בְּגִלְדָּךְ: וַיְהִי כִּבּוֹא אַבְרָם מִצְרָיִם וַיִּרְאוּ הַמִּצְרִיִּים אֶת־הָאִשָּׁה כִּי־יָפָה הוּא מְאֹד: וַיִּרְאוּ אֹתָהּ שָׂרִי פְרָעָה וַיְהַלְלוּ אֹתָהּ אֶל־פְּרָעָה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרָעָה: וְלֹא־בָרָם הִיטִיב בְּעַבְדֶּךָ וַיְהִי־לּוֹ צַאֲרִיבָקָר וְחֲמֹרִים וְעֲבָדִים וְשִׁפְחֹת וְאֶתְנֹת וְגַמְלִים: וַיִּנְגַע וְהָיָה אֶת־פְּרָעָה נִגְעִים גְּדֹלִים וְאֶת־בֵּיתוֹ עַל־דָּבָר שָׂרִי אִשְׁתּוֹ אַבְרָם: וַיִּקְרָא פְרָעָה לְאַבְרָם וַיֹּאמֶר מַה־זֹּאת עָשִׂיתְ לִי לָמָּה לֹא־הִגַּדְתָּ לִּי כִּי אִשְׁתְּךָ הוּא: לָמָּה אָמַרְתָּ אֲחֹתִי הוּא וְאָקַח אֹתָהּ לִי לְאִשָּׁה וְעַתָּה הִנֵּה אִשְׁתְּךָ קַח וְלֵךְ: וַיֵּצֵא עָלָיו פְּרָעָה אֲנָשִׁים וַיִּשְׁלְחוּ אֹתוֹ וְאֶת־אִשְׁתּוֹ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ" (בראשית יב, 10-20, ההדגשה שלי, ו.ט.). אוֹחֹזֵר מִתּוֹךְ אֹתָר הַשׁוֹ"ת בְּאוֹנִיבֶרְסִיטֵת בֵּר־אֵילָן, וְכך גַּם שֶׁאֵר הַצִּיטוֹטִים מִן הַמִּקְוֹרוֹת בְּהַמִּשָּׁךְ הַמֵּאֵמֵר.

² ואכן, פרשני המקרא לא הסתירו את הביקורת שהייתה להם על אברהם בעניין זה, ראו למשל את הרמב"ן שכתב: "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדקת במכשול עוון מפני פחדו פן יהרגוהו, והיה לו לבטוח בשם שיציל אותו ואת אשתו ואת כל אשר לו, כי יש באלהים כח לעזור ולהציל. גם יציאתו מן הארץ, שנצטווה עליה בתחילה, מפני הרעב, עון אשר חטא, כי האלהים ברעב יפדנו ממות. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים ביד פרעה. במקום המשפט שמה הרשע והחטא" (רמב"ן, בראשית פרשת לך לך יב, 10).

³ בראשית רבה פרשת לך לך פרשה מ: (יא-יג) "ויהי כאשר הקריב לבוא מצרימה וגו' כל השנים הללו היא עמו ועכשיו הוא אומר לה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את, אלא שעל ידי הדרכו אדם מתבזה, ר' עזריא משי' ר' יודה ברי' סימון הילכנו בארם נהרים ובארם נחור ולא מצדו אשה יפה כמותך, עכשיו שאנו נכנסים למקום כאורים ושחורים אמרי נא אחותי את למען ייטב

מדוע הכניס אברהם את שרה דווקא לתיבה? הרי יכול היה להחביאה בתוך ערימת חפצים או לגרום לה להתחפש כדי להסתיר את זהותה.⁴ מה מייצגת התיבה? מה משמעות הפנומן הזה במובן העמוק שלו? כשתרבות רואה לנגד עיניה תיבה, מה היא בעצם רואה? נציג להלן מספר מיתוסים, אגדות ומעשיות מהמרחב ההודו-אירופי שמוזכרות בהם תיבות. תחילה נתייחס לתיבה באופן כללי, לאחר מכן נתייחס למסורות הקושרות בין אישה לבין תיבה, ולבסוף נציג מסורות סיפוריות בהן יש אישה בתוך תיבה.

ראשית נתייחס למשמעות הכללית של התיבה. שתי תיבות מוזכרות בתנ"ך: תיבת נח⁵ והתיבה של משה.⁶ שלא כמו בשפה האנגלית, בה יש פיצול בין מילה המייצגת מיכל של אכסון ובין המילה המייצגת סוג של מיכל צף על פני מים, בשפה העברית המילה "תיבה" היא פוליסמית ומייצגת יחד את שתי המשמעויות הללו וכן עוד שתי משמעויות נוספות לפחות: "תיבה" היא גם מושג המציין "מילה" וגם מושג המתייחס למקום בו עומד האדם אשר מנהל את התפילה בבית הכנסת.⁷

נח מכניס לתיבה את משפחתו וזוג אחד, זכר ונקבה, מכל סוג של בעלי חיים שעל פני האדמה. ה' מצווה עליו לבנות בעצמו תיבה לפי הוראות שהוא נותן לו, והתיבה שטה על המים בזמן המבול הגדול אשר שטף והשמיד את כל החי על פני האדמה. בסופו של דבר התיבה מצילה את חייו של נח, הצדיק היחיד על פני האדמה, ומביאה אותו ואת בעלי החיים בשלום אל הרי אררט. תיבתו של משה נבנתה במצריים, בעוד בני ישראל הם עבדיו של פרעה. המלך המצרי, אשר לפי הסיפור המקראי היה מודאג מאוד מהתרבותו המהירה של עם ישראל, גזר על המיילדות להשליך ליאור את כל הבנים הזכרים העברים מיד לאחר לידתם, ולהשאיר בחיים רק את הבנות. אמו של משה מחביאה אותו במשך שלושת חודשי חייו הראשונים, אולם לאחר מכן, בלית ברירה, היא מניחה אותו בתוך תיבת גומא בינות לסוף הצומח על שפת היאור. שם מוצאת אותו

לי בעבורך וגוי'. ר' פינחס בשם ר' ראובן שני בני אדם היו עיקר ועשו עצמן טפילה, אברהם וברק, ברק ותשלח ותקרא לברק וגוי' (שופטים ד, ו) ויאמר אליה ברק אם תלכי עמי והלכתי ואם לא תלכי עמי לא אלך (שם שם /שופטים ד, ח), ר' יהודה א' אם תלכי עמי לקדש אלך עמך לחצור ואם לא תלכי עמי לקדש לא אלך עמך לחצור, ר' נחמיה א' אם תלכי עימי לשירה אלך עימך למלחמה ואם לא תלכי עימי לשירה לא אלך עימך למלחמה, ותאמר הלך אלך עימך אפס כי לא תהיה תפארתך (שם שם /שופטים ד, ט) אמר ר' ראובן לשון יווני הוא הפס, אמרה לו מה את סבור שתפארתה של שירה נמסרת לך לבדך אתמהא, ונעשה טפילה ותשר דבורה וברק בן אבינועם וגוי' (שם /שופטים ה, א), אברהם היה עיקר ויקח אברם את שרי אשתו וגוי' (בראשית יב, ה) [נעשה עצמו טפילה אמרי נא אחותי את], ונעשה טפילה ולאברהם היטיב בעבורה (שם שם /בראשית יב, טז). [ויהי כבוא אברם מצרימה] וגוי' **ושרה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה**, כיון דמטה מכסה אמ' ליה הב מכסה, אמר אנא יהיב, אמ' ליה מנין את טעין, אמר אנא יהיב דמנין, אמ' ליה מטכסין את טעין, אמר אנא יהיב דמטכסין, אמ' ליה מרגלוון את טעין, אמר להו אנא יהב דמרגלוון, אמ' ליה לית איפשר עד דפתחת וחמינן מה בגווה, וכיון שפתחה הבהיקה ארץ מצרים מאורה, ר' עזריה ור' יונתן מש' ר' יצחק איקונין שלחוה נמסרת לראשי דורות, להלן כתי' והנערה יפה עד מאד (מ"א = מלכים א' א, ד) מגעת עד איקונין שלחוה, ברם הכא כי יפה היא מאד מאיקונין שלחוה. (ההדגשות שלי, ו.ט.)

⁴ ראו למשל: יעקב המתחפש לעשיו בעצתה של רבקה (בראשית כז, 15-17), תמר המתחפשת לזונה (בראשית לח, 14).

⁵ בראשית ו-ט

⁶ שמות ב, 3

⁷ מילון אבן שושן, 1970: 2814-2815

בת פרעה אשר מחליטה לאמץ אותו ובכך מצילה את חייו. משני הסיפורים המקראיים הללו עולה שתיבה, שהיא בעצם כלי אכסון, מייצגת הצלה. מי שנמצא בתוך התיבה ניצל ממוות. התיבה היא אובייקט אטום וחשיבותה לא בזכות עצמה אלא בזכות תכולתה. מטרתה של התיבה להגן על מה שמצוי בתוכה.

מבחינה אטימולוגית, המילה chest באנגלית, שאחת ממשמעויותיה היא "תיבה", מוצאה מן המילה cista הלטינית. בתקופה הרומית הציטה מצינית תורות אזוטריות, כלומר ידע סודי נעול וחסוי שרק למעטי מעט יש נגישות אליו.⁸ באנגלית של ימינו cist היא מונח רפואי אמנם אך משמעויות דומה: גידול בעל נפח ניכר שיש להסיר באופן כירורגי כדי לבדוק את תכולתו, ובהתאמה, המילה האנגלית cistern הוראתה מיכל מים.⁹ בשפה העברית מצוי באותו שדה סמנטי של התיבה גם ה"ארון", אשר מבחינה קונוטטיבית נושא משמעות דומה לזו של התיבה מפני שגם הוא מהווה אובייקט של הסתרה: הביטוי "שלדים בארון" פירושו סודות אפלים שאדם מנסה להסתיר אודות עצמו. אדם אשר "יצא מהארון" הוא אדם אשר חשף בציבור את נטייתו המינית.

במסגרת מכלול המופעים התרבותיים של תיבות, חטיבה די גדולה של מיתוסים וסיפורים עממיים מקשרת בין נשים לבין תיבות. במיתולוגיה המצרית אוסיריס נרצח על-ידי אחיו סֶת, הוא ננעל בתיבה ומושלך לנילוס, אך איזיס, אשתו של אוסיריס, מוצאת את התיבה ומקימה אותו לתחייה (איזיס מזוהה על-ידי היוונים עם דמטר ושתיהן מייצגות את "האם הגדולה" ומקושרות לתיבות). במיתולוגיה היוונית יושבת האלה דמטר על תיבה ובכך היא מסמלת את הנשיות והפריון. במיתולוגיה הוולשית מסופר על נשים האוספות בלילה את גוויות הלוחמים ומניחות אותן בכלי שתחתיו אש בוערת. למחרת בבוקר מזנקים מתוכו הלוחמים שקמו לתחייה.¹⁰ המיתוסים הללו מייחסים לאישה המצויה בקרבת התיבה תכונות של ייצור חיים והחלמה, אולם יש גם מיתוס הפוך, על אודות פנדורה שפתחה תיבה שלא הייתה אמורה לפתוח ובכך היא הביאה לעולם את הרוע, המחלות והדאגות והדאגות¹¹ (ביוונית "פייתוס" הוא מְכַל).¹²

במסגרת הקישור הכללי בין נשים לבין תיבות, יש וריאציה אחת מעניינת במיוחד, הווריאציה של "האישה בתוך התיבה". כבר בעת העתיקה הועלה על הכתב המיתוס על המלך אקריסאוס ששם את דָּנְאָה בתו ופרסאוס נכדו בתוך תיבה והטילה לים מפני שפחד מפני התגשמות הנבואה על כך שנכדו עתיד לרצוח אותו.¹³ מיתוס זה

⁸ Biedermann, 1994: 17

⁹ Levi, 1994: 70

¹⁰ נצר, 2004: 129

¹¹ הסיודוס, 1956, שורות 50-105

¹² פינק, 1998: 205. על המיתוס של פנדורה בזיקתו למקורות יהודיים, שכן במדרש נוצר קישור מרתק בין פנדורה לבין חוה, ראו: בווארין, 1999: 88-92 והפניות למאמרים רלוונטיים נוספים.

¹³ פינק, 1998: 227

מזכיר מאוד את הסיפורים המקראיים אודות נח ומשה, אשר מסתתרים בתיבה וכך ניצלים ממוות.¹⁴

במקביל מזכיר סיפור זה גם סיפורים אחרים אודות הורה המנסה למנוע מבתו המתבגרת להיכנס לקשר ארוטי עם בן זוג פוטנציאלי. מעשיות כגון "רפונזל" או "שלגיה" מייצגות את החרדה של האישה המזדקנת מפני העזיבה המתקרבת של בתה מחד, ואת האיום שמהווה נשיותה הצעירה של הבת מאידך. כדי להימנע מתחרות הן כולאות או הורגות את המתחרה הצעירה שלהן. יתרה מזאת, במעשיה "שלגיה" מוכנסת הנסיכה לתוך ארון, אמנם שקוף. שלגיה המתה מוכנסת על-ידי הגמדים לתיבת זכוכית אותה הם מציגים לראווה ביער כדי שכל העובר שם יוכל לחזות ביופיה. כך באמת מגלה אותה הנסיך, ורצף של אירועים מביא לכך שהיא קמה לתחייה. לענייננו נציין שגם במעשיה קלאסית זו מושמת אישה בתוך תיבה לשם הגנה והגבר המיועד לה מוציא אותה מתוך התיבה.¹⁵

בפולקלור האנגלי ידוע הסיפור על זוג צעיר ומאוהב העורך מסיבת נישואין בחצר ביתם של ההורים. במהלך החתונה משחקים הנוכחים במשחק המחבואים האהוב מאוד על הכלה, כשהחתן הוא "המחפש". הכלה רצה לעליית הגג של הבית, נכנסת לתוך תיבה שנמצאת שם אך ננעלת בתוכה בטעות. החתן והאורחים מחפשים אחריה שעות אך לשווא. בסופו של דבר מבין החתן שאהובתו התחרטה על הנישואין ופשוט ברח. החתן מחליט להמשיך בחייו. שנים לאחר מכן מסדרים את עליית הגג ומוצאים בתוך אותה שידה שלד לבוש בשמלת כלה מתפוררת.¹⁶ הסיפור הזה מעניין מפני שהוא מציג סיטואציה בה הכלה אמנם מיועדת לחתן, אך הזוגיות שלהם מעולם לא מגיעה לכדי מימוש. ממהלך הסיפור עולות כמה שאלות: מהי המשמעות של משחק מחבואים במהלך חתונה? האם המשחק נועד לבחון את כישוריו של החתן באיתור כלתו? האם המחבוא המוצלח מדי של הכלה מבטא בעצם את הפחד שלה מפני מימוש הנישואין? האם בלא מודע שלה היא ביקשה להינעל בתוך התיבה?

במסורת הסיפור האיטלקי מצוי סיפור על השטן המתחפש לגבר נאה ועשיר המחזר אחר שלוש אחיות. הוא נושא לאישה את הבכורה ומביא אותה אל ביתו. הבית נוח ומפואר מאוד והיא יכולה לעשות בו ככל העולה על רוחה, אך נאסר עליה להיכנס לחדר אחד ואף לפתוח את דלתו. הכלה, כמובן, לא עומדת בפיתוי, ובהזדמנות הראשונה כשהיא לבד בבית היא פותחת את דלת החדר ומגלה שבוערת שם אש

¹⁴ וראו לעניין הדמיון בין המיתוסים הללו, אשר הם ואחרים בנויים על-פי התבנית הביוגרפית של הגיבור המיתי: Taylor, 1964: 114-129; Dundes, 1980: 223-262; Rank, 1964; Raglan, 1956; Campbell, 1949

¹⁵ יעל רנן מנתחת את מצבה הפסיכו-מנטלי של שלגיה כמצב של מוות נפשי, וראו שם גם הפניות למחקרים נוספים על הסיפור והערות השוואתיות: רנן, 2007: 30-50.

¹⁶ אגדה זו מוזכרת כבר בשיר חג המולד משנת 1830 בשם "The Mistletoe Bough" מאת תומס היינס ביילי (Thomas Haynes Bayly). שיר זה מבוסס על השיר "Ginevra" שנכתב על-ידי המשורר האנגלי סמואל רוג'רס (Samuel Rogers) בשנת 1822. ראו: http://en.wikipedia.org/wiki/Legend_of_the_Mistletoe_Bough

הגיהנום. האש כל כך חמה שזר הפרחים שהיא עונדת על שמלתה נחרך וכך מגלה בעלה שהיא הפרה את הבטחתה, מעלה באמונו וגילתה את זהותו האמיתית. כעונש הוא משליך אותה אל תוך החדר האסור. הוא מספר למשפחתה שהיא עזבה אותו ונושא לאישה את אחותה האמצעית אך האירועים חוזרים על עצמם. האחות הצעירה שמגיעה אל ביתו כבר הייתה חשדנית יותר. לפני פתיחת דלת החדר האסור היא מניחה את הפרחים שלה בצד בתוך מיכל מים וכך הם נשמרים רעננים ובעלה השטן לא מגלה ששיקרה לו. בתוך החדר האסור היא מגלה את שתי אחיותיה הנעלמות. היא מחלצת אותן מן החדר ומחביאה אותן, כל אחת בתורה, בתוך תיבה. לאחר מכן היא מבקשת מבעלה שיישא את התיבה לבית הוריה אך נאסר עליו להציץ לתוכה או לעצור בדרך. משהוא מנסה לעצור נוזפת בו האחות מתוך התיבה אך הוא לא מבין מה קורה וחושב שלאשתו השלישית יש כוחות על-טבעיים. אחרי שני הסבבים הראשונים היא עצמה נכנסת לתוך תיבה אותה הוא נושא לבית ההורים, ובמקומה היא מציבה בובה במרפסת הבית. משחוזר הבעל השטן לארמונו הוא סבור שהיא ממתינה לו שם, אך בעצם מגלה שהכלה הצעירה ושתי אחיותיה נעלמו מן הבית. הוא רץ לבית הוריהן של כלותיו ורואה מרחוק את שלוש האחיות יושבות בשלווה על מרפסת הבית וצוחקות לו. בסיפור זה הופכת התיבה למקום מסתור והגנה עבור האישה הנזקקת. באמצעות התיבה מגיעות כל הנשים אל המקום המגן עליהן. התיבה הופכת כאן לאמצעי רמייה המופנה כלפי גבר המבקש להתנכל לאישה המוסתרת בתוכה.¹⁷

הסיפור האיטלקי, המגלה דמיון מסוים לסיפור "כחול הזקן" בגרסת גרים,¹⁸ מציף את החרדה של הכלה מפני המסתוריות שטומנת בחובה דמותו של הגבר הזר הנושא אותה לאישה. הסיפור מעצב את יחסי הזוגיות והנישואין בין גברים לנשים כיחסים המבוססים על שקרים וחוסר אמון בסיסי, ואת העובדה שההגנה הבטוחה ביותר לאישה היא שהייה בבית אביה ולא בבית בעלה. בשני הסיפורים הללו האישה המצויה בתוך התיבה מתחבאת מפני גבר המצוי עמה בקשר ארוטי, או שהיה רוצה להפוך את הקשר ביניהם לארוטי.

במסורת הסיפורית של אלף לילה ולילה מוצגת וריאציה שונה לנושא הארוטי: המלך מגלה שאשתו בוגדת בו עם עבד כושי, אותו היא כולאת בתוך גזע עץ, ואורחו של המלך שר לפניו: "נְשִׁים לְעֵתִים כְּצִנּוּעוֹת תְּצַטְיֶנָּה / אִם לֹא בְּבֵיתָן נְעוּלוֹת תְּשַׁמְרֶנָּה".¹⁹ ובקובץ הקלאסי דקאמרון מכניסה אשת הרופא את מאהבה המסומם לתוך תיבה מפני שהיא סבורה שהוא מת.²⁰ בסיפור אחר קופץ המאהב אל תוך חבית כשמגיע הביתה

¹⁷ ראו גרסה דומה אצל בטלהיים, המייחס את הסיפור לקובץ של האחים גרים (בטלהיים, 1987: 234).

¹⁸ לוי, 1994: 545-547.

¹⁹ סדן, 2003: 28.

²⁰ בוקאצ'ו, 2002: 273-278.

הבעל הנבגד.²¹ בסיפור שלישי נועלים האישה ומאהבה את הבעל הנבגד בתוך ארגו, ומקיימים יחסי מין על אותו ארגו ממש.²²

במפתח המוטיבים של תומפסון²³ מצויות מקבילות רבות, אפילו מהודו, סין ויפן, למוטיב [T 382] שכותרתו היא: "בעל מנסה לשמור על צניעותה של אשתו על ידי הכנסתה לתיבה, אך למרות כל אמצעי הזהירות היא מצליחה לפגוש מאהבים".²⁴ אף הטיפוס הסיפורי [AT 1426] שכותרתו היא: "אישה מוחזקת בתוך תיבה" עוסק בניסיונותיו הכושלים של הבעל לשמור על אשתו נאמנה לו, כשהיא מוחזקת בתוך תיבה אך מצליחה להיחלץ ממנה.²⁵

אותר מוסיף על תומפסון טיפוס נוסף של סיפור, אודות איש דת זקן המתאהב בנערה בתולה ומשכנע את אביה שיביא את הנערה אליו כשהיא מוחזקת בתוך תיבה שתשוט במורד הנהר עד ביתו. למזלה של הנערה מוצא את התיבה נסיך, ומש הוא פותח את התיבה ורואה את הנערה הוא מתאהב בה מיד ומחליט להגן עליה. הוא מחלץ אותה ומכניס לתיבה במקומה חיית טרף. כאשר פותח הזקן את התיבה בתוך ביתו, חיית הטרף קורעת אותו לגזרים.²⁶

בכל הסיפורים הללו מוצגים דימויים שונים למצב בו אישה נכלאת על-ידי גבר אחד ומחולצת מכלאה על-ידי גבר שני. ריבוי הסיפורים והווריאציות במרחב ההודו-אירופי מבטא צורך עמוק, הקיים כפי הנראה בכל התרבויות, לייצר ולגלם צורות של הסתרה של נשים מפני גברים והצלתן של נשים מתוך אותו מסתור על-ידי גברים אחרים. האישה אפוא מעוצבת כאובייקט מסוכן, מסתורי וחשוב, והגבר מעוצב כסובייקט השולט ברמת החופש של אותה אישה לפני כליאתה, במהלך כליאתה ולאחר שחרורה. כלומר, התיבה מממשת את הניגוד בין חירות לבין שעבוד, בין בחירה לבין כפייה, ובין המרחב הפרטי למרחב הציבורי. התיבה היא מרחב שהוא לא-מרחב מפני שהיא מנתקת את הכלוא מתקשורת עם העולם. הכניסה לתוך תיבה מייצגת התמסרות או כניעה למצב של אי-היות (non-being) זמני. לא זו בלבד. התיבה אמנם מכילה את האישה, אך גוף האישה עצמו מבטא את המהות של התיבה בהיות הרחם סוג של מכל אנושי המצוי בתוך גופה של האישה.²⁷ בובת המטריושקה מייצגת את הרעיון הזה

²¹ שם: 377-380

²² שם: 463-465

²³ מפתח המוטיבים הוא כלי מחקרי המשמש לסיווג מוטיבים עלילתיים של מעשיות. האגדות מסווגות על-פי מוטיבים חוזרים. את השיטה והקטלוג יצרו הפיני אנטו ארנה והאמריקאי סטיבן תומפסון שהיו חוקרי פולקלור. הקטלוג פורסם על-ידי ארנה ב-1910 ותורגם לאנגלית ב-1928 על-ידי תומפסון. במהדורה משנת 1961 נקבע מספור המוטיבים לפי מספרים המתחילים בתחילית AT. הקטלוג מתבסס על מחקר של יותר מ-2,000 אגדות וסיפורי עם בעיקר מאירופה, אך גם המזרח התיכון, מאפריקה מאסיה.

²⁴ Thompson, 1966

²⁵ Antti, 1961

²⁶ Uther, 2004: 284-286

²⁷ וראו לעניין האישה כמכל הבריאה, אשר אסור לה שתהיה בעלת תכונות משל עצמה שכן היא עלולה לכער את הבריאה "היא חור חסר צורה, ריק ללא רקמה, מכל ללא מכלול, רחם חסר חומרים" (פרידמן, 2001: 155-168).

בצורה מופלאה: אישה בתוך אישה בתוך אישה, כל אחת מהן מכילה ומוכלת בעת ובעונה אחת. הפסיכואנליזה בראשית דרכה הכירה בעיקרון המכיל והמוכל של הגוף הנשי. לפי פרויד התיבה מייצגת את הגוף הנשי, וליתר דיוק את איבר המין הנשי, יחד עם עוד גופים מכילים: מזוודה, סירה, בור ומערה.²⁸ אצל יונג תכונת ההכלה של היסוד הנשי שבנפש היא בסיס לטרנספורמציה ולצמיחה.²⁹ לפי אריך נוימן, "האם הגדולה" מזוהה עם מכל בהיותה הכלי הגדול היוצר תודעה - משמע חיים.³⁰

בהקשר זה נוכל לציין את טיעונה של סימון דה בובואר אודות הפנטזיה הגברית האולטימטיבית הרואה באישה נכס ולכן גופה חייב להתאפיין בהיעדר תנועה ובסבילות של אובייקט. היא מנתחת את המגבלות על חופש התנועה של האישה ואת היחס של הפטריארכיה לדם הווסת, לבתולין ולמיניות הנשית כיחס המבקש לבטל את זיקתו של הגוף הנשי לעולם ואת הספונטניות והאקראיות הגלומה בטבע. הגוף הנשי נתון בשבי מפני שהוא נתפס כאובייקט שאל לו להשתנות – וכך ישאר לנצח בגדר אידיאה של שלמות.³¹ על אף הפרויקט הפמיניסטי, המנסה להרחיב את הקיום הנשי אל מעבר ל"גוף" ולבטל את הניגוד גוף-נפש כדי להחזיר את האישה אל השיח התרבותי והחברתי,³² המיתוסים שהצגתי לעיל, ועוד אדון בהם, מייצגים כמה מהאופנים שבהם התרבות ממשטרת ומקבעת את הגוף הנשי כאובייקט הנתון לשליטתו של גורם חיצוני (אב, בעל), ולפיכך גם מייצרת תודעה נפשית של נכונות להקרבה וצייתנות השומרת על הסדר החברתי הקיים.

באגדה היהודית המובאת במדרש הקלאסי מושמות שתי נשים בתוך תיבות: במדרש בראשית רבה מסופר על אברהם המכניס את שרה לתוך תיבה כדי שהמוכסים המצרים לא יגלו אותה, כפי שהזכרתי בתחילת המאמר. סיפור דומה מסופר בבראשית רבה גם אודות יעקב המסתיר את בתו דינה בתוך תיבה כשהוא עובר במעבר היבוק כדי שלבן לא יראה אותה.³³ התחבולה של יעקב, אגב, הצליחה, ודינה אכן לא התגלתה, בעוד אברהם נכשל.

בניגוד למסורות הבין-לאומיות המביעות את האיום המגדרי של כל גבר על כל אישה, האגדה היהודית מתייחדת בכך שבשני המקרים מוכנסת האישה לתוך תיבה לא רק כדי להגן עליה מפני גבר, אלא במיוחד כדי להגן עליה מפני גבר זר, שאינו בן אותה דת ואותה תרבות. האגדות הללו מייצגות את החרדה של החברה המספרת מפני עימות מיני בין אישה יהודייה לבין גבר לא יהודי. הופעת התיבה בסיפורים הללו מביעה את החשש העמוק מפני השתלטות של גבר נוכרי על גופה של אישה יהודייה, ובכך האישה המוסתרת אינה מוצגת כמקרה פרטי גרידא אלא הופכת להיות סמל ומייצגת את

²⁸ פרויד, 1988 : 103

²⁹ יונג, 1989 : 75

³⁰ נוימן, 2007 : 113

³¹ דה-בובואר, 2006 : 227-229

³² לעניין זה ראו: הלפרן, 2012 : 9-10 (הערות 1, 2)

³³ בראשית רבה פרשת וישלח פרשה עו: "ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת שתי שפחותיו ואת אחד עשר ילדיו ודינה היכן היא, נתנה בתיבה ונעל בפניה, אמר הרשע הזה עינו רמה היא שלא יקח אותה ממני".

הסכנה האורבת לכל אישה בת דתה. ובכל אופן המדרשים הללו מרמזים דווקא לעימות לאומי ולא דווקא לעימות מגדרי.

וריאציה מעניינת נוספת של נושא האישה בתוך התיבה, אשר חוצה את גבולות הריאליה ועוברת לחלוטין לתחום המיתי, היא של אישה בתוך חומה. בדרך כלל מדובר בסיפורים שבהם גברים, בנאים במקצועם, מנסים לבנות מבנה כלשהו: חומה, קיר, או פעמון ענק. הם נכשלים בניסיונותיהם ועלולים לשלם על כך בחייהם מפני שהתחייבו לביצוע העבודה עד מועד מסוים. בנקודת השיא של העלילה מגיעה אל אתר הבניה אישה - אשתו של אחד הבנאים או בתו. הבנאים, עייפים ומיואשים, מחליטים לנסות לצקת שוב את החומה על גופה של האישה או הנערה. והנה, הפעם עולה בידם לבנות את החומה היטב והיא לא מתמוטטת. כלומר, גופה של האישה הוא שתומך במבנה ומקנה לו חיי נצח. בגרסאות אחרות, קופצת הנערה מרצונה אל תוך החומר מפני שהיא מבינה מתוך אינסטינקט שתפקידה הוא לשמור בגופה שהמבנה לא יתמוטט.

הסיפורים והמיתוסים המייצגים נושא זה עוברים לתוך התחום המקאברי, מפני שבמקום לשמור לכאורה על גופה של האישה באמצעות כליאתה, מדובר בסיפורים שבהם גוף האישה בעצמו הוא הערובה לשמירה על שלמותו של מבנה שבנה גבר. וריאציה מזעזעת זו מיוצגת בסיפורים עממיים מהמזרח ומאזור הבלקן³⁴ ובהם מגיעה הגרוטסקה לשיאה, שהרי אם עד עכשיו עסקנו בגברים המנסים לשמור על גופה של האישה כביטוי לבעלות ורכושנות, וכסמל לריסון מיניות, הרי שבוריאציה של "האישה בחומה" הופך הגבר את גופה של האישה לחפץ במובן הפשוט ביותר של המילה.

אדגים וריאציה זו על סמך בלדה רומנית עממית עתיקה, "הבלדה על הבנאי סימיניק"³⁵ שעלילתה מספרת על שלושה אחים בנאים אשר מתאמצים לבנות חומה, אולם בכל לילה היא מתמוטטת מחדש. הם מחליטים שהאישה הראשונה שתגיע לאתר הבנייה תושם בתוך הקיר כסגולה לכך שלא יתמוטט. והנה אשתו של סימיניק השכימה קום כדי להביא לבעלה האהוב את ארוחת הבוקר. היא מסדרת את הבית ומטפלת בתינוקות ולאחר מכן מדלגת אליו בעליזות. סימיניק רואה אותה מרחוק מתקרבת וזועק: הלוואי שתמעד מעל ענף, הלוואי שזאב יפחיד אותה בדרך, אך אשתו מתגברת על כל המכשולים ומגיעה אליו. בסוף הבלדה יושבים האחים לאכול כשאשתו של סימיניק קבורה בתוך החומה. כדרכה של בלדה, מובאים עיקרי האירועים בתמצות אך בישירות מזעזעת. ראשיתה של העלילה בהחלטה משותפת שהאישה הראשונה שתופיע לפנייהם בבוקר היא זו שתוקרב כקורבן למען בניית החומה. מוטיב זה קיים גם בסיפור המקראי על בת יפתח אשר הוקרבה כקורבן בעקבות נדר שיפתח נדר שאם ישוב מהמלחמה כמנצח יקריב לעולה לה' את הדבר בראשון שיבוא לקראתו:

³⁴ ראו דוגמאות לנושא זה אצל מרית בן ישראל, "הנערה שקפצה לתוך יורה רותחת" בתוך: עיר האושר <https://maritbenisrael.wordpress.com>

³⁵ ראו הנוסח הרומני של הבלדה: http://ro.wikisource.org/wiki/Balada_lui_Siminic

וְיָדַר יִפְתָּח נֶדֶר לַיהוָה, וַיֹּאמֶר: אִם-נִתְּנוּ תִתֶּן אֶת-בְּנֵי עַמּוֹן, בְּיָדִי. וְהָיָה הַיּוֹצֵא, אֲשֶׁר יֵצֵא מִדֹּלְתֵי בֵיתִי לְקִרְאָתִי, בְּשׁוּבֵי בְּשָׁלוֹם, מִבְּנֵי עַמּוֹן-וְיָהִי, לַיהוָה, וְהַעֲלִיתִיהוּ, עִלָּה. וַיַּעֲבֹר יִפְתָּח אֶל-בְּנֵי עַמּוֹן, לְהִלָּחֵם בָּם; וַיִּתְּנֵם יְהוָה, בְּיָדוֹ. וַיִּכֶם מֵעָרָעֶר וְעַד-בְּאֵד מְנִית עֶשְׂרִים עִיר, וְעַד אֲבֵל כְּרָמִים, מִפֶּה, גְּדוּלָה מְאֹד; וַיִּכְנְעוּ בְּנֵי עַמּוֹן, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיָּבֹא יִפְתָּח הַמַּצְפָּח, אֶל-בֵּיתוֹ, וְהִנֵּה בָתוֹ יֹצֵאת לְקִרְאָתוֹ, בְּתַפִּים וּבְמַחֲלוֹת: וְרַק הִיא יְחִידָה, אֵין-לוֹ מִמֶּנּוּ בֶן אוֹ-בַת. וַיְהִי כִרְאוֹתוֹ אוֹתָהּ וַיִּקְרַע אֶת-בְּגָדָיו, וַיֹּאמֶר אֲהֵה בְּתֵי הַכְּרַעַתִּינִי, וְאֵת, הַיִּית בְּעַכְרִי; וְאַנְכִי, פְּצִיתִי פִי אֶל-יְהוָה, וְלֹא אוּכַל, לְשׁוֹב.³⁶

הד לסיפור זה קיים גם במעשייה האירופית, למשל בגרסת גרים לסיפור הידוע בשם שקיבל מאת אולפני וולט דיסני: "היפה והחיה", אך בקובץ המלא של סיפורי האחים גרים קיבל את השם העברי "העפרוני המזמר ומקפץ".³⁷ המעשייה מספרת על סוחר, אשר בלהיטותו להביא עפרוני מקפץ ומזמר כמתנה לבתו הקטנה והאהובה לפי בקשתה, מסיג גבול ופולש לתוך טירתו של אריה נוראי. האריה מתכוון לטרוף את האיש, אך מוכן להמיר את חייו תמורת הדבר הראשון שיקדם את פניו בשובו לביתו. ואכן, בתו הקטנה היא זו שיוצאת לקראתו, והיא נאלצת להקריב את עצמה ולעבור לגור בטירתו של האריה אשר בסופו של דבר מתברר כנסיך יפה תואר שהוטל עליו כישוף.

אולם הבלדה הרומנטית אינה מסתיימת בסוף הטוב והמרוכך של המעשייה האירופית. בדומה לסיפור המקראי על בת יפתח, נאלץ סימיניק להיכנע לדרישות אָחיו ולעמוד במילתו. שכן הוחלט בין הגברים שהאישה הראשונה שתגיע לאתר הבנייה תוכנס לתוך הטיט, ועל אף ניסיונותיו לגרום לאשתו להפיל את הארוחה ולשוב לביתה, האחים הורגים אותה. הבלדה מסתיימת בשוויון נפש מוחלט מצידם של שני האחים, ובהסכמה שבשתיקה של סימיניק עצמו: הם יושבים לארוחה לאחר סיום הבנייה, ובעוד הזמן חולף, מתמזג גופה של האישה עם החומה ועם הטבע ומחזור החיים והטבע גובר על חד-פעמיותם של חיי האדם.³⁸ הסיפור הזה שכדרכן של בלדות עממיות הוא עתיק יומין ובעל גרסאות רבות בעל-פה, מדגיש את הפרדוקס המובנה של הגוף הנשי שהוא בעת ובעונה אחת גם חזק וגם חלש. היות ויכולת ההולדה של הגוף הנשי היא היכולת להפיח חיים בעולם, הרי דווקא הגוף החלש וחסר ההגנה של אשתו של סימיניק מקנה לחומה את חוזקה, ואילו חוזקה של החומה מתאפשר רק במידה שגבר מפעיל על אישה את כוחו וסמכותו. הגבר הוא בנאי חזק אך הוא זקוק לאישה כדי להקנות למפעלו חיי נצח. בהתאמה למודל שהציעה יעל רנן, דגם ההשראה ההרואי הנשי מתבטא בנכונות להקריב ולעמוד בסבל למען קרובים, ובמיוחד למען גברים, שהם

³⁶ שופטים יא, 30-35

³⁷ האחים גרים: האוסף השלם, תשנ"ה: 267-271

³⁸ הבלדה הרומנטית מסתיימת כך (בתרגום חופשי שלי): "מכוסה בטיט עד מותגיה / שוב צומחת בשדה החיטה/ מכוסה בטיט עד סנטרה / שוב נובטת על הארץ צמחיה. " והשוו: "הן זה אותו העמק, הן זה אותו הבית / אבל אתם הן לא תוכלו לשוב / ואיך קרה, ואיך קרה ואיך קורה עדיין / שהחיטה צומחת שוב" (דורית צמרת, "והחיטה צומחת שוב").

<http://www.beithashita.org.il/apage/13329.php>

הנהנים השכיחים ביותר מנדיבותן והקרבתן של נשים הרואיות בספרות - בני זוג, אחים ואבות – ולא דווקא ילדים, כפי שניתן היה לצפות.³⁹ שריד למיתוס עממי זה מצוי באופן מפתיע גם בסיפורו של ניסים אלוני⁴⁰ "להיות אופה". עלילת הסיפור מתרחשת בדרום תל-אביב והדמויות המופיעות בה הם עולים דוברי לדינו. גיבור הסיפור הוא ילד המבקש לעבוד בחופש הגדול במאפייה השכונתית אולם הוא מגלה שם עולם אפל מלא יצרים, כאב ואכזריות. המאפייה שייכת לסולטנה, הזקנה העיוורת, אשר מלמדת את הילד לגנוב עבורה ובכך למעשה מוציאה אותו מעולמו הילדי התמים והמסודר אל עולם המבוגרים שהוא כאוטי ובלתי מופענת. המיתוס הגדול של סולטנה הוא המיתוס המקיים את המאפייה ומדיר שינה מעיניו של הילד, הפוחד ממנה ונמשך אליה כאחת :

סיפרתי בשכונה, לחברים, שבקרב מאוד תמות, כי חטאים כבדים חטאה במאת שנות חייה. היא הייתה יפה מאוד, ומיילדת, וייסורים רבים הביאה על נשים שילדו ילדים. כי היא הוציאה את ילדיהן בסתר והן שילמו לה כסף רב וגם נתנו לה אבנים טובות, צמידים וטבעות זהב. כל אלה חבויים בתוך קירות מאפיית ששון, על כן שומעים בלילה צעקות מן התנור. על כן רק איזאקינו לבדו צר צורה לחם, כי בלעדיו יהיה הלחם מר. כשתמות סולטנה הזקנה יבנו תנור חדש ואת גופה ישימו בקירות, כי בלעדיה יתפורר הלחם.⁴¹

הז רחוק למיתוס המקשר בין אישה לפעולת בנייה ולמוות, מצוי גם במדרש היהודי: "רחל בת בנו של מתושלח היתה הרה ללדת ורמסה בחומר עם בעלה ויצא הולד מתוך מעיה ונתערב בתוך החומר ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד".⁴² לפי המדרש, אירוע זה הוא שהכריע את הכף והביא למכת בכורות, היא המכה האחרונה אשר בעקבותיה הובס פרעה והתרחשה יציאת מצרים.

*

המיתוסים, האגדות והמעשיות שהזכרתי כאן מפרנסות את הפרדוקס המובנה הטמון בגוף האישה מנקודת מבטו של הגבר. גוף נשי מושך מצד אחד ומרתיע מצד שני, מפתה ודוחה, מלהיב אך גם נתעב, חלש ולכן זקוק להגנה תמידית עד כדי הגנה בתוך תיבה. אך בה בשעה הוא חזק דיו להחזיק חומות. לכן משקפים הסיפורים היררכיה כוחנית גברית כלפי המין הנשי. הסיפורים מבטאים את הצורך לשלוט בגוף הנשי, לדכא אותו ולמשטר אותו ויחד עם זאת, את הנזקקות לגוף הנשי ולמהות הנשית. פרדוקס זה, אשר תיארה סימון דה-בובואר, הוא המפתח ליחסים המורכבים בין המגדרים, הקיימים מקדמת דנא.⁴³ מרבית הסיפורים שהצגתי מנציחים דיכוי נשי בצורות שונות ולמטרות שונות. הם מנציחים ומקבעים את הפער הקיים לכאורה בין גברים לנשים, ומשרתים את הכוחות בחברה אשר מעוניינים בשימור פער זה.

³⁹ רנן, 2001 : 10

⁴⁰ 1998-1926

⁴¹ אלוני, 1975

⁴² פרקי דרבי אליעזר, מז. תודה לעידית ברטוב על ההפניה.

⁴³ דה-בובואר, 2006 : 116-93

כל המיתוסים, האגדות והמעשיות שהוצגו כאן ממקמים את הגוף הנשי כאתר לשליטה חברתית גברית. כפי שכבר הראתה מרי דגלאס, יחסי המשיכה והרתיעה אל הגוף הנשי יוצרים סביבו הילה מיתית, המלווה לא רק במסורות סיפוריות אלא גם באמונות ובטקסים, בחוקים ואיסורים.⁴⁴ לפי גיודית באטלר העיסוק בגוף הוא גם עיסוק בחומר אך למעשה הוא שיח של מין ומיניות ברמות שונות של הסוואה. וכשיש "חומר", יש מי שמנכס את ה"חומר" אליו וכך נוצרת היררכיה של יחסי הכלה והדרה בין המגדרים.⁴⁵

השליטה הגברית במרחב התנועה של הגוף הנשי מיוצגת בתודעה העממית באמצעות המטפורה של כליאת הגוף הנשי בתוך אובייקט, מעשה כליאה אשר מבטל את קולה של האישה, את מבטה ואת תודעתה. כפי שניסח זאת פייר בורדייה, נשים מצויות תמיד במצב של חוסר ביטחון גופני, או ליתר דיוק, במצב של תלות סמלית. לפיכך נוצר אצלן פער בין הגוף הנחוה באופן רשמי לבין הגוף הלגיטימי והגבר הוא זה שזוכה להיות בעמדת המפקח-מגונן-שולט על גופה של האישה.⁴⁶

בעוד שבסיפורים שהדגמתי במאמר מוצגת כבילתו וכבילותו של הגוף הנשי באמצעות שתי צורות קיצון - כליאה בתיבה וכליאה בחומה - שתי צורות שהן גרפיות מאוד המביאות עד אבסורד את הפרדוקס בין חולשתו וחוזקו של הגוף הנשי, הרי שבספרות היפה יקבלו הסימבולים הללו צורה סובלימטיבית: גוף נשי פגום, גוף נשי משותק, גוף נשי מעוות - כל אלה הן צורות של הגבלה שמביאה עמה הדרה, כפי שהראתה אורלי לובין.⁴⁷

ואולם ההשלכה המעניינת ביותר שיש למיתוס התיבה והכליאה על האישיות הנשית היא בעצם בידודה לא רק מפני העולם כקונספט כללי, אלא בעיקר ובמיוחד בידודה מפני נשים אחרות שהיו אמורות לספק לה תמיכה. כפי שהיטיבה לתאר נעמי וולף, ברגע שהקואליציה הנשית נשברת, נותרת כל אישה בבידודה כשהיא מוחלשת עוד יותר. ברגע שהכוח הפוטנציאלי של החברותא הנשית מפורק, נותרת צורה מתוחכמת של דיכוי אשר כמעט ואין מבחינים בה, אולם למעשה היא משעבדת את הגוף הנשי לסדר חברתי הפטריארכלי המסורתי.⁴⁸

כדרכם של סיפורים מסורתיים (traditional narrative) או סיפורים עממיים (folk narrative), הסיפורים שנדונו לעיל נעים על רצף תודעתי: בין שיקוף מציאות לבין עיצובה ויצירתה. אך בכל אופן הם נענים לתכתיב הפטריארכלי ומשכפלים אותו.

⁴⁴ דגלאס, 2004

⁴⁵ באטלר, 2006 : 443-478

⁴⁶ בורדייה, 2007

⁴⁷ לובין, 2001 : 199-212

⁴⁸ וולף, 2004 : 60-83

תודות

אני מודה לצבי אלרואי ולנינה פינטו-אבקסיס. כמו כן אני מודה לשני קוראיו האנונימיים של המאמר אשר סייעו לי בהערותיהם החשובות. כמובן שכל האחריות על תוכן המאמר היא עליי.

רשימת מקורות

מקרא ומדרש

בראשית ו-ט; יב 1-10; כז 15-17; לח 14

שמות ב, 3

שופטים יא, 30-35

בראשית רבה (תיאודור אלבק), פרשת לך לך, מ', סימן י"א-י"ד

בראשית רבה (תיאודור-אלבק), פרשת וישלח, ע"ו, סימן כ"ג

פרקי דרבי אליעזר, פרק מז

רמב"ן לבראשית יב, 10

ספרות יפה ומהדורות מוערות

אלוני, נ' (1975). **הינשוף : ארבעה סיפורים**. תל-אביב: משרד הביטחון.

בוקאצ'ו, ג' (2002). **דקאמרון** (תרי: ג' שילוני). ירושלים: כרמל.

הסידודס (1956). **מעשים וימים** (תרי: ש' שפאן). ירושלים: מוסד ביאליק.

לוי, ש' (1994). **האחים גרים : האוסף השלם**. תל-אביב: ספריית פועלים.

סדן, י' (2003). **לא אלף ולא לילה**. תל-אביב: עם עובד.

עיון ומחקר

אבן שושן, א' (1970). **המילון החדש** (כרך שביעי). ירושלים: קרית ספר.

באטלר, ג' (2006). גופים נחשבים. בתוך: ד' באום ואח' (עורכות), **ללמוד פמיניזם : מקראה** (עמ' 443-477). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

בויראין, ד' (1999). **הבשר שברוח : שיח המיניות בתלמוד** (תרי: ע' אופיר). תל-אביב: עם עובד.

בורדייה, פ' (2007). **השליטה הגברית** (תרי: א' להב). תל-אביב: רסלינג.

בטלהיים, ב' (1987). **קסמן של אגדות ותרומתן להתפתחות הנפשית של הילד** (תרי: מ' שלייפמן). תל-אביב: רשפים.

דגלאס, מ' (2004). **טוהר וסכנה : ניתוח של המושגים זיהום וטאבו** (תרי: י' סלע). תל-אביב: רסלינג.

דה-בובואר, ס' (2006). **המין השני : העובדות והמיתוסים** (כרך ראשון, עמ' 93-116). תל-אביב: בבל.

הלפרן, ר' (2012). **גוף בלא נחת : ספרות הנשים הישראלית 1985-2005**. תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

וולף, נ' (2004). **מיתוס היופי : על השימוש בייצוגים של יופי נגד נשים** (תרי: ד' פימנטל וחי' נוה). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד.

יונג, ק"ג (1989). **האני והלא-מודע** (תרי: ח' איזק). תל-אביב: דביר.

לובין, א' (2001). דרך קוצים : המרד הסמוי של הגוף המשותק. בתוך: י' עצמון (עורכת), **התשמע קולי? ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית** (עמ' 199-212). ירושלים ותל-אביב: ון ליר והקיבוץ המאוחד.

- נוימן, א' (2007). **האדם המיסטי** (תרי' : י' ספיר). תל-אביב : רסלינג.
- נצר, ר' (2004). **מסע אל העצמי**. בן-שמן : מודן.
- פינק, ג' (1998). **מי ומי במיתולוגיה העתיקה** (תרי' : ח' לבנת). אור-יהודה : ספריית מעריב.
- פרויד, ז' (1988). **מבוא לפסיכואנליזה** (תרי' : ח' אייזק). תל-אביב : דביר.
- פרידמן, ל' (2001). האישה : היכל ומכל הבריאה – על המיתוס ההלני של חוּרָה והשפעותיו על כתבים יהודיים. בתוך : י' עצמון (עורכת), **התשמע קולי! ייצוגים של נשים בתרבות הישראלית** (עמ' 155-168). ירושלים ותל-אביב : ון ליר והקיבוץ המאוחד.
- רנן, י' (2001). **אלות וגיבורים : מיתוסים על גבולות הכוח**. תל-אביב : עם עובד.
- רנן, י' (2007). **התפוח המורעל : הגיבורה באגדות האירופיות**. תל-אביב : הקיבוץ המאוחד.

- Antti, A. (1961). *The types of the folktale* (ff Communications 3). Suomalainen Tiedeakatemia: Helsinki.
- Biedermann, H. (1994). *Dictionary of symbols: Cultural icons and the meaning behind them* (trans. J. Hulbert). New York: Meridian.
- Campbell, J. (1949). *The hero with a thousand faces*. Princeton: Princeton University Press.
- Dundes, A. (1980). The hero pattern and the life of Jesus. In: *Interpreting folklore* (pp. 223-262). Bloomington and London: Indiana University Press.
- Levi, Y. (1994). *Oxford dictionary*. Jerusalem: Kernerman & Lonnie Kahn.
- Raglan, L. (1956). *The hero: A study in tradition, myth and drama*. New York: Vintage Books.
- Rank, O. (1964). *The myth of the birth of the hero and other writings*. New York: Vintage Books.
- Taylor, A. (1964). The biographical pattern in traditional narrative. *Journal of the Folklore Institute, 1*, 114-129.
- Thompson, S. (1966). *Motif index of folk literature*. Indiana University Press: Bloomington.
- Uther, H.J. (2004). *The types of international folktales: A classification and bibliography based on the system of Antii Aarne and Stith Thompson* (FF Communication 284-286). Suomalainen Tiedeakatemia: Academia Scientiarum Fennica Helsinki.

אתרי אינטרנט

פרויקט השו"ת, אוניברסיטת בר-אילן <http://www.responsa.co.il/default.aspx>

http://ro.wikisource.org/wiki/Balada_lui_Siminic

http://en.wikipedia.org/wiki/Legend_of_the_Mistletoe_Bough

מרית בן ישראל, "הנערה שקפצה לתוך יורה רותחת", בתוך : עיר האושר

<https://maritbenisrael.wordpress.com>

אתר קיבוץ בית השיטה <http://www.beithashita.org.il/apage/13329.php>